

ДО НАДБАНЬ КЛАСИЧНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Святовець В.Ф. Словник образотворчих засобів: Тропи та стилістичні фігури. — К.: Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. — 178 с.;
Святовець В.Ф. Поетичний синтаксис: Стилiстичнi фiгури. — К.: ВПЦ “Київський університет”, 2004. — 108 с.

Літературознавчих словників, присвячених спеціально тропам та стилістичним фігурам, виходило в нас небагато. Серед них найперш можна назвати книжку Володимира Домбровського “Українська стилістика й ритміка”, яка побачила світ ще 1923 року в Перемишлі, а потім була перевидана репринтним способом завдяки старанням Євгена Пшеничного та незабутнього Олексі Горбача, і вже стала раритетом. Упродовж багатьох років студенти користувалися “Поэтическим словарём” Олександра Квятковського (М., 1966). Далі була праця Ігоря Качуровського “Основи аналізу мовних форм (стилістика). Фігури і тропи”. Видана у Мюнхені-Києві 1995 року, вона теж стала бібліографічною рідкістю. Варто назвати й “Риторичний словник” Зоряни Куньч (Київ, 1997). У Тернополі 1998 року з’явилася книжка Богдана Леськіва “Фігури мови Тараса Шевченка”. Але її наклад — 300 примірників. Цьому ж авторові належить словник “Поетичні фігури” (Тернопіль, 2000, наклад 500 прим.). І, нарешті, найбільш уживані стилістичні засоби розглянуто в працях Л.І. Мацько, О.М. Сидоренко, О.М. Мацько “Стилiстика української мови”, а також І. Мацько, О.М. Мацько “Риторика” (обидві видано 2003 року у “Вищій школі”).

Певна річ, стилістичні фігури і тропи входять як складова частина до всіх літературознавчих словників та енциклопедій, проте здебільшого про них там ідеться аж надто стисло: дефініція плюс один-два приклади. Назагал виходить, як правило, 15–20 тропів та стилістичних фігур.

Навчальні посібники В.Ф. Святовця охоплюють близько 80 найпоширеніших топосів (третина з них — тропи, дві третини — стилістичні фігури). А такі образотворчі засоби, як *інтарсія*, *епанортоза*, *логозриф*, *дубітація*, *конкетті*, *кумуляція*, *інвектива* тощо, не можна знайти в наявних словниках, зокрема і в “Літе-

ратурознавчому словнику-довіднику” за редакцією Р. Гром’яка та Ю. Коваліва (К., 1997).

Характерно, що в рецензованих навчальних посібниках, окрім дефініції, часто подаються влучні висловлювання відомих письменників, науковців про певні топоси, що, безперечно, посилять їхнє розуміння студентами. Для прикладу можна взяти *метафору*. Марсель Пруст вважав, що вона може надати художньому стилю статус вічності й належить до привілейованого виказу глибокого поетичного бачення. Ознака таланту письменника, наголошував Арістотель, це майстерність метафор, оскільки вони зв’язані з умінням бути спостережливим і помічати в житті подібність. Наводяться також міркування Цицерона, Ортега-і-Гасета.

До активу автора слід віднести й розробку форм деяких дефініцій. Якщо, скажімо, в “Літературознавчому словнику-довіднику” говориться, що *апострофа* — це звертання до відсутньої особи як до присутньої, а також до персоніфікованих явищ природи, і наводиться лише один приклад, то в словнику В. Святовця налічується аж вісім різновидів цієї стилістичної фігури і до кожного з них дібрано яскраві приклади. Повніше, ґрунтовніше подані визначення *омісії*, *метонімії*, *амфіболії*, *синекдохи*, *символу*, *симфори*, *порівняння*, *антиметаболи* та інших топосів.

Певна річ, не все у словниках В. Святовця безперечне, тим паче, що кожен із дослідників має право на власний погляд на той чи той топос, а ще ж варто зважити й на тривале побутування термінів і понять у різномовних літературних контекстах та культурних середовищах. Приміром, уведений М. Горьким термін *авторська глухота* В. Святовець трактує двоїсто: з одного боку, як відсутність у письменника певного чуття міри, а з другого — як фактичну неточність. Щодо другого, то його так варто й називати — *фактична не-*

точність, а щодо першого, то, слушно на-
вівши приклад із пісні на слова Ю. Рибчинсь-
кого “Ой летіли дикі гуси”, В. Святовець по-
дає такий коментар: “Очевидно, захоплений
алітеративним рядом пір’я, подвір’я, повір’я,
автор не звернув увагу на фактичну неточність:
порівняння пір’я з народним повір’ям, яке
нібито закотилось (?) у траву” (Поетичний
синтаксис.— С. 6). По-перше, там не лише алі-
теративний, а й асонансний ряд. По-друге,
незрозуміло, до чого тут знак запитання ко-
ментатора. Оскільки йдеться про порівняння,
то порівнювати в художньому тексті можна
будь-що із будь-чим. Це не є “фактична не-
точність”. Інша річ, що перед нами — приклад
не лише авторської глухоти (вельми розплив-
частий термін запропонував класик), а про-
сто *халтури* (цей нетермінологічний термін
пропоную отут принагідно): Ю. Рибчинський,
напевне, згадав правило вживання апостро-

фа й винятки, коли він також вживається навіть
після *p*. Ще якби замість “у траву” додав “у
бур’ян”, то назвав би, здається, всі винятки.
Тобто, це елементарний несмак, на основі
якого потім створено стилізацію під народну
пісню: виручили музика Ігоря Поклада та ча-
рівне виконання Ніни Матвієнко.

Як бачимо, і зауваження та міркування
щодо деяких дефініцій можуть бути суто сма-
ковими. А загалом словники В. Святовця на-
писані на належному фаховому рівні, добре
проілюстровані прикладами, мають необхід-
не методичне забезпечення (вступні статті,
післямова, бібліографія).

Варто побажати авторові попрацювати й над
фонікою. На жаль, і суто поліграфічна якість
першого видання досить низька, друге видан-
ня вже значно охайніше.

Анатолій Ткаченко

НАЦІОНАЛЬНА САМОБУТНІСТЬ ЖАНРУ

**Ткаченко Олена. Українська класична елегія:
Монографія. — Суми: Вид-во СумДУ, 2004. — 256 с.**

Елегія — один із ліричних жанрів, який
виражає мрійливість, зажуру, пісенність,
філософічну вдумливість, тонке й вишукане
естетичне світосприйняття зокрема та пси-
холого-естетичну природу внутрішнього
світу українця загалом. Своєю ж чергою,
саме це зумовило й національні особливості
становлення й розвитку жанру в українській
літературі. Однак українське літературознав-
ство ще недостатньо приділяло увагу з’ясу-
ванню цих особливостей, а відтак і природі
жанру та його місцю в літературному по-
ступуванні. В наслідку нерідко складалося
враження, що елегія в українській літера-
турі завжди перебувала на узбіччі, відхо-
дила, так би мовити, на другий план, губи-
лася з-поміж інших жанрів та жанрових
різновидів. Подавши в оцінюваній праці чітку
картину становлення й розвитку українсь-
кої елегії, О. Ткаченко достатньо вмотиво-
вано, отже, й переконливо, спростувала
подібні думки, уявлення та переконання.

Насамперед зауважмо, що монографія має
продуману й чітку побудову. У першому
розділі зроблено стислий огляд світової літе-
ратурно-естетичної думки про природу та істо-
рію жанру, що дало змогу визначити основні
напрями дослідження: своєрідність психологі-
зму, реалістичні спрямування в розвитку ук-
раїнської елегії, її взаємозв’язки з література-
ми слов’янських та інших європейських народів.

Зіставивши особливості поезики та психоло-
гізму української елегії з елегією в давньог-
рецькій (Тіртеї, Феогнід, Архілох, Солон), дав-
ньоримській (Катулл, Тібулл, Овідій), польській
(К. Яніцький, Я. Кохановський), французькій
(Ж. Дю Белла, П. Ронсар), італійській (К. Ландіно,
А. Бекадоллі, Т. Страцці) та в інших європейсь-
ких літературах, дослідниця доходить виснов-
ку, що через посередність латиномовних ук-
раїнських письменників (Ю. Дрогобич,
С. Кленович, Павло Русин, З. Красна), духовну
творчість Д. Туптала, Ф. Прокоповича,
К. Транквіліона-Ставровецького, Д. Наливайка,
К. Зіновієва й ін., цей жанр в українській літера-
турі ввібрав такі його класичні ознаки, як еле-
гійний дистих, скорбні мотиви, самозаглиб-
леність роздумів, самопізнання, журливу то-
нальність змісту, але розвивався все ж таки на
національній основі.

Внутрішній світ ліричного героя в елегійній
творчості, скажімо, тих же К. Зіновієва, І. Ве-
личковського, Ф. Прокоповича, І. Некрашеви-
ча позначений очевидними світськими впли-
вами. Щирість поетичної оповіді, релігійний
ліризм, довершеність поетичної форми в мо-
литовно-покаяльній елегії підготували ґрунт
для появи філософської елегії з її роздумами
про смисл людського буття, призначення лю-
дини в цьому світі. Відтак елегія набувала по-
вчального спрямування, їй ставало властивим
критичне сприйняття світу. Ф. Прокопович,